

Yazar: Dr. phil. Hofmann Tessa

Ehli Hak (Ehli Hakikat, Yarasanilik, Kakailer)

Yayın Tarihi: 5 Ekim 2025

Özet

Yarsanizm, diğer adıyla Ahl-e Haqq, çeşitli mistik ve gnostik gelenekleri İslami, Mazdeist ve kadim Kürt unsurlarla birleştiren senkretik bir inanç sistemidir. Yarsaniler, 14.-15. yüzyıllarda yaşamış olan Sultan Sahak'ın (Suhāk; Farsça: Solţān Şohāk; Türkçe: Sultan İshak) mistik öğretilerini takip ederler. Yarsani inanç dünyasına göre evren, birbirinden farklı ancak birbiriyle ilişkili iki âlemden oluşur: içsel (bâtinî) ve dışsal (zâhirî) âlemler. Her iki âlemin de kendine özgü bir düzeni ve kuralları vardır. İnsanlar yalnızca dışsal âlemin farkında olsalar da yaşamları, içsel âlemin kurallarına göre şekillenmektedir. Yarsani inancının bu yönü, Bâtinî-tasavvufunun güçlü etkisi altında gelişmiş Kürt ezoterizmi olarak tanımlanabilir. Arapça Batiniyya terimi, İslamî metinlerde zahirî (dışsal) anlam ile bâtinî (içsel) anlam arasında ayrım yapan Müslüman grupları ifade eder.[i]

Doğu Irak ile Batı İran'ın sınır bölgesinde ortaya çıkan bu inanç, Kürtler arasında Yarsan, Farslar arasında Ahl-e Haqq ya da Ahl-e Haqiqat ("Mutlak Hakikat Ehli"), Irak'taki Kürtler arasında ise Kaka'i adıyla bilinir. Yarsan felsefesi, Alevi inancı ve felsefesiyle yakın akrabadır; Suriye Nusayrileri (Aleviler) ile komünyon anlayışında, Êzidî inancıyla ise yeniden doğuş ve tenasüh (enkarnasyon) inancında ortak öğelere sahiptir. Doğa, toplum, toplumsal ve doğa yasaları ile geleneklere dayalı bir inançtır. Yarsaniler, ilahi özün ardışık bedenlenmeler geçirdiğine inanan tecelliyatçı (emanasyoncu) ve enkarnasyonculardır; bu ardışık bedenlenmelere Mazhariyyat denir. Bu düşünceler Gnostisizm kökenlidir. Yarsani dini azınlığı, özellikle İran'daki çoğunluk nüfus tarafından sıkça "sapık" olarak görülür. Yarsanilere yönelik baskı ve ayrımcılık, onların toplumsal yaşamdan dışlanmasına ve marjinalleşmesine yol açmıştır. Bu nedenle Yarsani öğretilerin pek çok yönü gizli tutulur ve yalnızca inisiyasyondan geçmiş kişilere aktarılır.

Kadim Bir Gnostik İnanç

Yarsanizm (Kürtçe) ya da Ahl-e Haqq (Farsça "Hak Ehli" anlamında) veya Kaka'i, Şiilik, Gnostisizm, şamanizm, Mazdeizm ve diğer İslam öncesi kültürlerden unsurlar taşıyan senkretik ve mistik bir dindir. Bu inanç, Tanrı'nın bir bedenlenişi (enkarnasyonu) olarak

da saygıyla anılan Sultan Suhāk (Farsça: Solṭān Şohāk; ayrıca Sahak; Türkçe: Sultan İshak) tarafından kurulmuştur. Tarihsel bir şahsiyet olmasına karşın, yaşamına dair aktarımlar oldukça farklıdır; bu nedenle topluluğun kuruluş tarihi de kaynaklarda değişken olarak 8./14. ya da 9./15. yüzyıllara[iii] tarihlenir.[ii]

Yarsanizm, Gnostik düşüncenin temel kavramlarını paylaşır. Bunlar arasında, varlıkların yüce bir ilahi kaynaktan taşarak ortaya çıkması anlamındaki *emanasyon* fikri ile Tanrı'nın çeşitli biçimlerde görünmesi, yani ardışık bedenlenmeleri (*Mazhariyyat*) yer alır. Bu ardışık tezahürler Hinduizm'deki *avatar* kavramına[iv] benzetilebilir. Gnostikler gibi Yarsaniler de ilahi özün tüm varlıkların içinde bulunduğu ve bu özün farklı biçimlerde tezahür ettiğine inanırlar.

İnanç sisteminde ayrıca Gnostik gelenekte yaygın olan kozmolojik düalizm unsurları bulunur. Ancak Yarsaniler bunu katı bir “iyi-kötü” karşıtlığı olarak yorumlamak yerine, aynı ilahi kaynağın farklı görünüşleri olarak değerlendirirler.

Tahmini İnanan Sayısı

Yarsani topluluğunun toplam nüfusunun 1.000.000 ile 3.000.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Kesin sayı tespit edilememektedir; zira pek çok Yarsani, İran'ın İslamî yönetiminin baskısı nedeniyle inançlarını gizlemekte ve bu konuda resmi istatistikler bulunmamaktadır.

Şii Mezhebi mi, Yoksa Yerli Bir Din mi?

Yarsan inancının, Şii etkiler taşıyan bağımsız bir din mi yoksa belirgin İslam öncesi unsurlara sahip bir Şii mezhebi mi olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ahl-i Haqq topluluğu, diğer Müslümanları *Ahl-i Taşeyyu* (Şiiliğe bağlı olanlar) veya *Ahl-i Tasannun* (Sünniliğe bağlı olanlar) şeklinde sınıflandırır. Ahl-i Haqq üyeleri ne İslam'ın günlük ibadetlerini -örneğin beş vakit namaz kılma veya Ramazan ayında oruç tutma- yerine getirir, ne de diriliş günü inancı ya da cami kutsiyeti gibi İslami teoloji ve kutsal mekân anlayışını paylaşırlar.[iv]

Ayrımcılık ve Zulüm

İŞİD (Irak-Şam İslam Devleti) ve el-Kaide gibi radikal Sünni örgütler, Yarsan inancına mensupları İslam dışı görür ve onları “ya İslam'a dön ya öl” anlayışıyla hedef alır. Irak'taki çatışmalar sırasında bu gruplar Yarsanilere yönelik ağır baskılar uygulamış; bu durum, bazı Iraklı Yarsani topluluk önderlerini, mezhep temelli saldırılardan korunmak amacıyla 2013'te “Biz aslında Müslümanız” açıklaması yapmaya sevk etmiştir.[v]

Tasavvuf Etkisinde İç Örgütlenme

Etnik, kabilesel ve dinsel açıdan farklı birçok gruba bölünmüş olan Ahl-e Haqq'ın ne tek bir merkezî örgütlenmesi ne de kutsal metinleri derleyen kanonik bir kitabı vardır. Buna rağmen Sultan Sohak tarafından kurulan kurum ve ritüeller tüm topluluk tarafından kabul görür. Bunlardan biri, tasavvufi bir terim olan *sar-sepordan* (başın teslimi) törenidir. Bu bir inisiyasyon (erginlenme) ritüelidir ve aday (*ṭāleb*), kendisini bir ruhani müürşide (*pir*) bağlar. Dışsal bir işaret olarak adayın başında bir muskat (küçük hindistan cevizi) kırılır. Pir-mürid ilişkisi, derviş kurumlarının tipik bir unsurudur ve kökeni, *pirlerin piri* olarak anılan melek Benyamin'in öyküsüne dayandırılır. Bu ilişki, Tanrı ile yaratılış arasındaki ilk ahdin yenilenmesi olarak yorumlanır. Benzer anlam, bir erkek (ya da birden fazla erkek) ile bir kadın arasında kurulan ve *şarṭ-e eqrār* (ikrar ahdi) adı verilen ruhani kardeşlik bağında da vardır. Êzidîlerde benzer biçimde görülen bu uygulama, encest tabusunu da beraberinde getirir.[vi]

Yarsaniler, *khandan* adı verilen ruhani ocaklar etrafında örgütlenir. Sultan Sohak döneminde yedi khandan, sonrasında ise dört khandan daha kurulmuştur; böylece toplam sayı on bire ulaşır. Bu khandanlar, Sultan Sohak'ın *Haft Tan* ile birlikte oluşturduğu *Haft Tavané* adlı, dünyevi işlerden sorumlu yedi kutsal kişilik tarafından teşkil edilmiştir. Her biri belli sayıda müridin rehberliğini üstlenmiş ve bu müridler ilk yedi khandanı meydana getirmiştir: Şah İbrahim, Baba Yadegar, Ali Kalender, Hamuş, Mir Sur, Seyyid Musaffa ve Hacı Babu İsa. Daha sonraki dönemde dört khandan daha eklenmiştir: Ateş Bağ, Baba Heydar, Zolnour ve Şah Hayas.

Her Yarsani mutlaka belirli bir khandana mensuptur ve bu khandanın başında bir *sey-yed* bulunur. Her üye, bağlı olduğu *sey-yed*'e itaat yemini eder. *Sey-yed*, topluluğun manevi lideridir ve genellikle takipçilerin katıldığı törenlerde hazır bulunur. Yalnızca *sey-yed*ler Yarsan kutsal metinlerine tam erişim hakkına sahiptir ve tarih boyunca en fazla müride sahip olma konusunda birbirleriyle rekabet etmişlerdir. *Sey-yed*lik görevi kalıtsal olup, ilk kuruculardan günümüze nesilden nesile aktarılır. *Sey-yed*ler "ruhani ebeveyn" sayıldığından, gelenek gereği kendi müridleriyle evlenmezler.

Coğrafi ve Dilsel Aidiyetler

Ahl-e Haqq'ın ana yurdu Lorestān ve onun kuzeyinde, Kermanşah çevresinde yaşayan Gûrani-dilli nüfusun bulunduğu bölgedir. Tarikatın iki ana kutsal mekânı olan Dohāb'daki Baba Yadgar türbesi ile Perdīvar'daki Sultan Sohak türbesi, bu Gûrani bölgesinde yer almaktadır. Irak Kürdistanı'nda, Kerkük ve Süleymaniye çevresinde de Ahl-e Haqq toplulukları bulunur. Daha kuzeyde, Urmiye Gölü ve Maku'ya kadar uzanan İran Azerbaycanı'na dağılmış durumdadırlar. Daha doğuda ise Tahran'ın kuzeyindeki dağlarda ve Hazar Denizi'nin güney kıyısında yaşamaktadırlar. İran'ın büyük şehirlerinin çoğunda da Ahl-e Haqq toplulukları mevcuttur.[vii]

Yarsan inancı esas olarak İran'ın batısında (Luristan, Kermanshah, Azerbaycan) ve Irak'ın doğusunda (burada Yarsanilere *Kaka'i* denir) yoğunlaşmıştır. Etnik Kürtler arasında yaygın olmakla birlikte, Türk, Fars, Lur, Azerbaycanlı ve Arap kökenli önemli topluluklar da bu inanca mensuptur. Yarsani toplulukları, Kürt diasporası içinde de görülür. Yarsan dini, sözlü geleneği ve özellikle Gorani dilinde yazılmış özgün dini şiirleriyle tanınır. Gorani (Kürtçe: Hewramî veya Awromani), kuzeybatı İranî diller grubuna aittir ve Zazaca ile birlikte Zaza-Gorani alt grubunu oluşturur. Irak ve İran'da yaklaşık 500.000 kişi tarafından konuşulan Gorani, bu toplulukların büyük bölümünde yaygındır.

Gûrani, Maçû, Kordî, Hewramî: Dil ve Şiir

Gûrani terimi Batılı dilbilimcilerin adlandırması olup, dilin kendi konuşurları tarafından kullanılmaz. Konuşurlar dillerini *maçû* ("diyorum"), *kordî* veya *hewramî* olarak adlandırır. *Goran/Gûran* sözcüğü ise çok anlamlıdır: Bir yandan alt sınıftan çiftçi ya da aşiretsizleşmiş Kürtleri, diğer yandan Kürdistan'da yaygın bir aşireti ifade eder. Aynı zamanda Kürtçede "şarkı" ya da "şarkı söyleme" anlamına gelen *goranî* kelimesini de çağrıştırır. Yarsani geleneğine göre, ilk dönem toplulukların tümü Gorani'yi din dili olarak kullanmıştır; ancak zamanla bazı gruplar, dini alan da dahil olmak üzere tüm kullanımda Azericeye yakın bir Türk dilini benimsemek zorunda kalmıştır.[viii]

Ardalan Hanlığı döneminde (14.-19. yüzyıllar), başkentleri sonradan Senendec olan bu hanedanlıkta, Gorani diliyle geniş bir şiir külliyatı üretilmiştir. Bu şiirler, geçtiğimiz yüzyılda Kürtçe edebiyatın yükselişine kadar Güneydoğu Kürdistan'da yaygın olarak okunmuş ve aktarılmıştır. Goranî, Gahvâra merkezli Ahl-e Haqq topluluğunun kutsal metinlerinin ilk dili olmuş ve hâlen de bu niteliğini korumaktadır. Buna karşılık nesir eserler neredeyse hiç yoktur. Goranî şiirinin yapısı oldukça sade ve tekdüzedir; on heceli, iki uyaklı yarım dizelerden oluşur, hece uzunluğuna dikkat edilmez. Yarım dizenin ortasında düzenli bir durak bulunur ve bu konuma gelen hece ekleri ya da *û* ("ve") bağlacı düşürülür.[ix]

19. yüzyıla kadar İran ve Irak'ta birçok konuşur tarafından kullanılan Gorani, giderek Sorani lehçesinin yerini almasına yol açmıştır. Günümüzde Gorani daha çok Ahl-e Haqq toplulukları tarafından konuşulur. Ancak modern Ahl-e Haqq mensuplarının yalnızca küçük bir kısmı Gorani okuyup yazabilmektedir; anadilleri genellikle Güney Kürtçesi ya da Sorani'dir (Orta veya Güney Kürtçesi olarak da bilinir) ve bunlar Kürt dillerinin diğer iki koluna aittir. Irak'ta, Eski Kalak yakınlarında yaşayan Sarli dili konuşurları da Ahl-e Haqq inancına bağlıdır.

Ruhun Göçü ve İlahi Bedenlenmeler ("Kutsal Yedi")

Yarsan inancının temel ilkelerinden biri, tek Tanrı'ya ve onun çeşitli tezahürlerle (bir ana, altı tali) kendini göstermesine, bu yedi tezahürün birlikte "Kutsal Yedi"yi oluşturduğuna inanılmasıdır.

Tanrı'nın yedi ardışık bedenlenmesi inancı, görünüşe göre erken dönem aşırı Şiiliğin ruhani mirasına dayanmaktadır. Bunun yanı sıra Zerdüştlikle de bağlantılar kurulabilir. Ruhun arınması, ruh göçü (*tenasüh*) yoluyla gerçekleşir. İlahi varlığın yedi döngülük tezahüründen sonra, Ahl-e Haqq yurdunda kıyamet öncesi kurtarıcının ortaya çıkacağına inanılır. Bu bedenlenmelerden biri, dört başmelek eşliğinde Ali bin Ebu Talib'tir. Ancak dinin kurucusu olan ve muhtemelen 15. yüzyılda yaşamış Sultan Sohak, Ali'den daha önemli görülür. Ramzbar[x] adlı kadın ruh, ilahi bedenlenmenin bakire annesi olarak kutsanır. Ahl-e Haqq topluluğu çeşitli etnik, kabilesel ve dinsel alt gruplara ayrılmış olsa da tek bir merkezi örgütlenmeye sahip değildir; yine de gerçek kurucu Sultan Sohak'ın getirdiği kurum ve ritüeller tüm topluluk üyeleri tarafından kabul edilir.[xi]

"Aşırı Şii gruplarda da görülen başka bir özellik, *metempsikoz* (ruh göçü) inancıdır; bu, ruhun bin bir yeniden doğuş yoluyla arınmasını amaçlayan '(bedensel) elbiseyi değiştirme' olarak tanımlanır. Ancak kurtuluş yalnızca sarı kilden (*zarda-gel*) yaratılan, yani Ahl-e Haqq mensupları için mümkündür; kara topraktan (*khak-e siyah*) yaratılanlar ise ebediyen lanetlenmiştir. Yedi döngü, kıyamet öncesi kurtarıcı Mehdi'nin (*Sahib-e Zaman*) ortaya çıkmasıyla tamamlanacak, Son Yargı ise Şehrezor veya Sultanîye ovalarında gerçekleşecektir." [xii]

Gelenekler ve Ritüeller

Öğretilerin ve geleneklerin büyük bölümü sözlü olarak aktarılır; Gorani dilindeki kutsal metinler bu aktarımda önemli rol oynar. *Cem* toplantıları Yarsan inancının merkezinde yer alır; bu toplantılarda ilahiler söylenir, dualar edilir ve birlikte kutlamalar yapılır. Bu törenlerde *tembûr* enstrümanı özel bir yere sahiptir. Tembûr, Yarsanizmin kutsal bir sembolüdür ve dini ayinlerde çalınır.[xiii] Tembûr (Kürtçe *tembûr* veya *tanbur*), perdeli telli bir çalgıdır ve Kürtler arasında kullanılan *tanbûr* ailesinin ilk ve temel biçimidir. Yarsan (Ehli Heq) diniyle, özellikle Kürt bölgelerinde ve İran'ın Lorestân eyaletinde güçlü biçimde ilişkilendirilir. Ehli Heq ritüellerinde kullanılan az sayıdaki çalgıdan biridir ve inananlar tembûru kutsal bir nesne olarak görür.[xiv]

Yarsanilere özgü gelenekler arasında, erkeklerin bıyıklarını hiç kesmemesi ve narın özel bir sembolik anlam taşıması sayılabilir. Rivayete göre, Sultan Sohak bir Kürt genç kız tarafından dünyaya getirilmiştir ve bu doğum tıpkı Meryem Ana örneğinde olduğu gibi mucizevî (lekesiz) bir gebeliktir. Anlatıya göre, genç kız bir nar ağacının altında uyurken, tam üzerinde duran bir kuş meyveden yemiş ve düşen bir nar tanesi kızın

ağına girmiştir.[xv]

Sonuç

İslam'da bazı Şii gruplar (İsmaililer, Aleviler, Nusayriler ve Dürziler) ile Şiilikten türemiş senkretik dinler Gnostik kabul edilir. Zaman zaman tasavvufî gelenekleri (İslam mistisizmi) takip edenler de Gnostik sayılır.

Yarsaniler ya da Ahl-e Haqq (Kürtçe: Ehli Heq), Ahl-é-Haqîqat veya Kaka'î topluluğu, Gnostik inanç, Batınî tasavvuf ve Êzidîlerin ruh göçü inancı gibi unsurlardan etkilenmiş, Kürt Aleviliğinin senkretik ve ezoterik bir varyantıdır. Bu inancın merkezinde, ilahi özün yedi kutsal bedenlenmesi yer alır; bu bedenlenmeler arasında dinin kurucusu Sultan Sohak (Sahak) da vardır.

Bu inanç, büyük ölçüde bu dinin mistik şiirlerinin yazıldığı kuzeybatı İranî veya Kürt dili olan Gorani ile bağlantılıdır. Türkleştirme baskıları altında, bazı eserler Azerbaycan Türkçesine yakın bir dilde de yazılmıştır.

Yarsani inananları geçmişte olduğu gibi günümüzde de, özellikle İran'da, "zındık" olarak damgalanıp zulme uğramaktadır.

Sonnotlar

[i] "BĀṬENĪYA, Kuran'ın ve İslam hukukunun (Şariat) bâten (içsel) ve zâher (dışsal) boyutlarını ayırt eden tüm grup ve mezhepler için kullanılan genel bir terimdir. Bâten (iç, gizli) kelimesi, Kuran ayetlerinin ve İslami hukuki emir ve yasakların mecazi anlamlarını ifade eder; karşıtı olan zâher (dış, görünür) ise metinlerin lafzında veya hükümlerin uygulanmasında görülen zahiri anlamları belirtir. Bu ayırım, kökenleri hicri 2./miladi 8. yüzyıl Irak'ına kadar izlenebilen birçok Şii mezhebinin düşüncesinde temeldir. Hristiyan, Yahudi ve Gnostik etkiler olasılığı dışlanamaz ancak somut örneklerle kanıtlanması zordur." Halm, Heinz. "BĀṬENĪYA." Encyclopaedia Iranica III/8 (1988): 861-63. <https://www.iranicaonline.org/articles/bateniya/>.

[ii] "Ahl-e Haqq." Encyclopaedia Iranica I/6: 635-37.
<https://www.jam.iranicaonline.org/articles/ahl-e-haqq-people/>.

[iii] Hinduizm'de avatar (Sanskritçe: अवतार, Avatāra), bir tanrının ya da yüce varlığın dünyada maddi bir bedenlenme ya da tezahür biçimidir. Bir tanrının iyi olanı korumak, kötüyü yok etmek veya ahlak öğretmek amacıyla insan veya hayvan biçiminde yeryüzüne inişini ifade eder.

[iv] Mir-Hosseini, Ziba. "Inner Truth and Outer History: The Two Worlds of the Ahl-e Haqq of Kurdistan." International Journal of Middle East Studies 26 (1994): 267-68.

[v] Hussein, Rikar. 2018. "IS Terror Group Surges in Iraq's Disputed Territories." Voice of America, 26 Haziran 2018. Erişim 6 Temmuz 2025.
<https://www.voanews.com/a/islamic-state-terror-group-surges-iraq-disputed-territories/4455890.html>; Anwar, Dilshad. 2018. "IS Attacks Drive Members of Iraqi Kakai Minority From Their Villages." Voice of America, 26 Haziran 2018. Erişim 6 Temmuz 2025.
<https://www.voanews.com/a/iraq-islamic-state-kakai-minority/4455712.html>.

[vi] Halm, "Ahl-e Haqq," a.g.e.

[vii] Ibid.

[viii] Kanakis, Yannis, ve Philip G. Kreyenbroek. God First and Last: Religious Traditions and Music of the Yaresan of Guran. Volume 1: Religious Traditions. Göttinger Orientforschungen, III. Reihe: Iranica Series. Wiesbaden: Harrassowitz, 2020, 32-33.

[ix] Mackenzie, D. N. "Gurāni." Encyclopaedia Iranica XI/4: 401-3.
<https://www.iranicaonline.org/articles/gurani/>.

[x] Ezoterik İslam'da Ramzbar (Daya Razbar) olarak bilinen melek, Kıyamet Hanımı (Ḥātun-i Qiyāmat) tecellisidir. Kabaladaki İlahi Şekina ile büyük benzerlik taşır. Sufi geleneğinde Sevgili Leyla, Zat-ı İlahi veya Peri Çehre olarak da anılır. Beş büyük melekten tek kadın olan Ramzbar, her zaman ilahi bedenlenmenin annesi olarak dünyaya gelir. Sultan İshak'ın annesi Ḥātun Dayrak, Ramzbar'ın bedenlenmiş hâlidir.

[xi] Bundeszentrale für Politische Bildung. "Ahl-i Haqq."
<https://www.bpb.de/kurz-knapp/lexika/islam-lexikon/281749/ahl-i-haqq/>.

[xii] Halm, a.g.e.

[xiii] Shiloah, Amnon. "Kurdish Music." İçinde The New Grove Dictionary of Music and Musicians, 2. baskı, cilt 14, editörler Stanley Sadie ve John Tyrrell, 40. Londra: Macmillan, 2001.

[xiv] Ibid.

[xv] Nebez, Jamal. The Kurds: History and Culture. Londra: WKA Publications, 2004, 22.

<http://www.bakhawan.com/dotkurd/nebez/Inglizi/TheKurds.pdf>.

Kaynakça & İleri Okumalar

Anwar, Dilshad. 2018. "IS Attacks Drive Members of Iraqi Kakai Minority from Their Villages." *Voice of America*, 26 Haziran 2018. Erişim 6 Temmuz 2025.

<https://www.voanews.com/a/iraq-islamic-state-kakai-minority/4455712.html>.

Bundeszentrale für Politische Bildung. t.y. "Ahl-i Haqq." *bpb.de*. Erişim 6 Temmuz 2025. <https://www.bpb.de/kurz-knapp/lexika/islam-lexikon/281749/ahl-i-haqq/>.

Halm, Heinz. 1988. "BĀṬENĪYA." *Encyclopaedia Iranica*, cilt III, fas. 8, 861-63. Erişim 6 Temmuz 2025. <https://www.iranicaonline.org/articles/bateniya/>.

Hussein, Rikar. 2018. "IS Terror Group Surges in Iraq's Disputed Territories." *Voice of America*, 26 Haziran 2018. Erişim 6 Temmuz 2025. <https://www.voanews.com/a/islamic-state-terror-group-surges-iraq-disputed-territories/4455890.html>.

Kanakis, Yannis, ve Philip G. Kreyenbroek. 2020. *God First and Last: Religious Traditions and Music of the Yaresan of Guran. Volume 1: Religious Traditions*. Göttinger Orientforschungen, III. Reihe: Iranica Series. Wiesbaden: Harrassowitz.

Mackenzie, D. N. t.y. "Gurāni." *Encyclopaedia Iranica*, cilt XI, fas. 4, 401-3. Erişim 6 Temmuz 2025. <https://www.iranicaonline.org/articles/gurani/>.

Mir-Hosseini, Ziba. 1994. "Inner Truth and Outer History: The Two Worlds of the Ahl-e Haqq of Kurdistan." *International Journal of Middle East Studies* 26: 267-68.

Nebez, Jamal. 2004. *The Kurds: History and Culture*. Londra: WKA Publications. <http://www.bakhawan.com/dotkurd/nebez/Inglizi/TheKurds.pdf>.

Shiloah, Amnon. 2001. "Kurdish Music." İçinde *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 2. baskı, cilt 14, editörler Stanley Sadie ve John Tyrrell, 40. Londra: Macmillan.

Yildirim, Kemal. 2020. *Yarsanismus: Die Yarsan, Ahle Haqq oder Kaka'i; eine orientalisch-esoterische Ordnung*. Verlag Unser Wissen.